

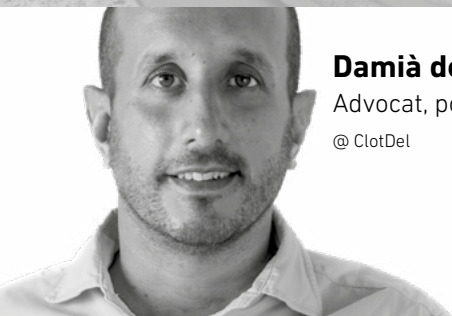
connexions

Independentisme català i *Deep State* espanyol. Impugnació i defensa de la raó d'estat

vista prèvia >

La guerra bruta dels poders de l'Estat espanyol contra l'independentisme ha estat una constant des que l'independentisme ha començat a guanyar batalles polítiques. Com es formula aquest poder a l'ombra de l'Estat que actua per salvaguardar el règim del 78 a tot preu, inclòs el de les llibertats democràtiques? Què trobem si fem una anàlisi del *Deep State* espanyol i de la batalla en defensa de la democràcia?

Damià del Clot

Advocat, polític i escriptor. Professor associat de Dret Constitucional a la UAB

@ ClotDel

La raó d'Estat espanyola s'expressa a partir de tres pilars: la unitat de l'Estat —article 2 de la Constitució espanyola (CE)—; el Rei com a símbol d'aquesta unitat —article 56 CE—; i la indivisibilitat de l'Estat —article 2 de la CE. La Transició s'ha revelat com l'artefacte que ha possibilitat que aquesta raó d'Estat s'hagi incrustat en el sistema constitucional sense un debat serè de naturalesa política i jurídica. No s'ha tractat d'una operació neutra ni improvisada. Al contrari, el seu disseny s'empara en una combinació de mecanismes jurídics —la Llei per a la Reforma Política n'és la màxima expressió¹—, *blackmail* o xantatge militar —la millor forma de definir l'amenaça permanent de cop d'Estat fou la de «*ruído de sables*»— i el domini dels aparells de l'Estat per part dels sectors més reformistes del règim, que van saber aplicar la màxima lampedussiana de canviar-ho tot per no canviar res.

L'independentisme català esdevé el moviment cívic i polític que amb major intensitat ha impugnat els pilars —i alhora els silencis— del sistema

constitucional espanyol. En aquest afany de superar els llegats del règim franquista, l'independentisme està sent combatut des de les institucions de l'Estat i des de les profunditats de l'Estat. Aquesta dualitat es manifesta a la manera dels estats totalitaris del primer terç del segle XX:² d'una banda, les reivindicacions sobiranistes pretenen trobar un interlocutor vàlid dins l'Estat institucional o normatiu; és a dir, malden per cercar espais de diàleg polític amb els actors legitimats democràticament per resoldre problemàtiques de naturalesa territorial. Per altra banda, la negativa d'aquests actors a parlar-ne ha fet aflorar una altra dimensió de l'Estat per enfrontar-se, des de la il·legitimitat i la il·legalitat, al moviment social i polític que ha encetat el debat sobre l'acomodació de Catalunya dins o fora de l'Estat espanyol. Una cara B, per dir-ho amb una expressió més literària que acadèmica, amb una finalitat molt concreta: eliminar l'enemic polític. Si la pretensió de tot article és fer-se

preguntes i anticipar respostes, a continuació ens interrogarem sobre «qui» forma aquest Estat dins de l'Estat, «quan» és cridat a actuar i «per què» l'independentisme català és l'enemic a eliminar. I si bé la tríada d'interrogants —qui, quan i per què— pot contribuir a examinar el fenomen que s'ha conegut com a *Deep State*, aquesta anàlisi no seria completa si no ens enfrontem a altres interrogants com, per exemple, «quines» són les eines al seu abast per acomplir l'objectiu polític i «quins» són els antecedents històrics més immediats del fenomen. No és tasca fàcil analitzar des del rigor acadèmic aquella part de l'Estat que hibrida en les institucions, que s'oculta en els angles morts de l'ordenament jurídic, que es finança amb fons reservats i es protegeix amb cuirasses legals bastides en plena dictadura.³ Proposem, a continuació, fer-ho a partir de l'anàlisi de tres conceptes que estan en la gènesi de l'actual *Deep State* espanyol: la raó d'Estat com a objectiu, l'Estat dual com a forma i l'eliminació de l'independentisme com a finalitat última.

1 Llei 1/1977, de 4 de gener, per a la Reforma Política. La literatura constitucional i política la considera la vuitena Llei Fonamental del franquisme.

2 Qui millor va explicar la dualitat estatal —*Der Doppelstaat*— com a forma de combatre i eliminar l'enemic polític fou Ernst Fraenkel (1898-1975) en el context de l'Alemanya nazi. Vegeu FRAENKEL, *El Estado dual. Contribución a la teoría de la dictadura*.

3 Ens referim, per exemple, a la Llei 9/1968, de 5 d'abril, sobre Secrets Oficials de l'Estat.

Amb la derrota a Cuba de 1898, l'exèrcit s'obsessiona en mantenir la unitat de l'Estat i defensar l'ordre públic

Els militars en la gènesi de la construcció de la raó d'Estat

En la Constitució espanyola de 1876 s'assigna a les Forces Armades la custòdia de l'ordre públic i la seguretat interior de l'Estat enfront dels enemics. Aquestes atribucions no eren res més que la salvaguarda de la unitat política de l'Estat. Antonio Cánovas del Castillo (1828-1897) va elevar a la categoria de dogma suprem la lleialtat a la monarquia i va vincular-la amb aquesta unitat i amb la «nació», a qui va atorgar la naturalesa d'indissoluble. Començaria així una educació castrense inculcada des de les acadèmies militars que desenvoluparà una mentalitat basada en el sentit elitista de la condició d'oficial, ideals d'alta tensió espiritual basats en glòries del segle d'Or actualitzades a base de conviccions nacionalistes i patriòtiques. Arrelaria profundament un sistema polític basat en l'autoritarisme, un centralisme radical i un concepte de la unitat estretament lligats a la figura del monarca. A més, la Constitució de 1876 feia una cosa que mai abans cap altra Constitució s'havia atrevit a fer: atribuir a la Corona el comandament suprem de les Forces Armades. Començava a bastir-se un poder militar amb vocació

expansiva.⁴ Aleshores Cánovas va fer un salt de qualitat i va crear la figura del rei-soldat.

Hi ha una data sense la qual no s'entén l'Estat profund espanyol: 1898. Per l'exèrcit, és l'any de la desfeta i el principi de la destrucció de l'Estat. Mentre que les principals potències europees —també els EUA i el Japó— avancen en processos colonitzadors, l'Estat espanyol és incapaç de mantenir les seves colònies. L'exèrcit cau en el desprestigi. Ja no pot presumir de glòries imperials, de sentiment col·lectiu i d'orgull patri. Davant la impossibilitat d'actuar en el teatre de les relacions internacionals, l'exèrcit s'obsessiona en mantenir la unitat de l'Estat i defensar l'ordre públic.⁵ Aquest és l'embrió de l'Estat dual que arrelarà després de la Guerra Civil espanyola del segle XX.

La derrota de 1898 crea un doble estat d'ànim que, alhora, genera una lògica dual en els aparells de l'Estat. L'exèrcit fa responsable del

fracàs militar i de la humiliació a la premsa, però culpa, també, els republicans, socialistes, separatistes: els traïdors a la Pàtria i als valors pels quals els militars havien donat la vida. I entre aquests enemics, els separatistes catalans seran els pitjors ja que, com bé assenyala el doctor en Història Juan Carlos Losada (1957), eren percebuts com una repetició del moviment independentista cubà.⁶ La lluita contra els independentistes filipins i cubans acabaria de convèncer l'exèrcit que ells —i no cap altre institució— eren la garantia més sòlida enfront dels moviments antiespanyols i antipatriòtics.⁷ El temor no era en va. El catalanisme veia amb simpatia la independència de Cuba i, a més, entre l'exèrcit hi havia pocs catalans oficials que poguessin fer sentir la seva veu en defensa de Catalunya. La carrera militar no havia entusiasmat mai la burgesia catalana, que preferia els negocis. Així que barrejant l'anticatalanisme, la por al republicanisme —els militars eren monàrquics— i el rebuig a

4 LLEIXÀ., *Cien años de militarismo en España*.

5 LOSADA, *El ogro patriótico. Los militares contra el pueblo en la España del siglo XX*.

6 Íbidem.

7 CARDONA, *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil*.

l'obrerisme, Catalunya apareixia com una segona Cuba.⁸

És aleshores que l'Estat espanyol institucionalitza el militarisme. Crea un Estat dins de l'Estat. L'aprovació, el 23 de març de 1906, de la Llei de Jurisdiccions, suposarà la competència dels tribunals militars per jutjar les ofenses a la pàtria, a la bandera i a les Forces Armades. Aquest poder militar es veurà extraordinàriament amplificat amb la victòria feixista en la Guerra Civil. Els africanistes desplegaran el que es coneix com «l'estratègia del terror».⁹ Consistirà, molt succintament, en «fer neteja». Serà el principi d'un règim criminal que durarà 40 anys, en els quals l'exèrcit intervindrà en la vida política d'una forma i unes maneres que la civilització no havia conegut. Seran tutors, vigilants, censors i represors del conjunt de la societat civil. L'exèrcit polític esdevindrà omnipresent. Impregnarà totes les esferes socials del seu pensament bel·licista i ultraconservador.

8 Íbidem.

9 PRESTON, *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*.

La ideologia de l'exèrcit —i d'aquest Estat dins de l'Estat— serà la pròpia de l'Antic Règim: codis d'honor i relats protagonitzats per gentilhomes barrejats amb elements propis del pensament feixista i totalitari del període d'entreguerres. Caldrà sumar-hi una mitificació de la nació espanyola que la convertirà en pàtria; és a dir, en un poder místic, religiós, irracional, més sagrat que una mare i susceptible de ser defensat fins a la mort. La pàtria, seguint la tradició històrica, serà unitària i es vertebrarà a l'entorn de Castell.¹⁰ No s'admetrà cap altra llengua que no sigui el castellà, perquè només el castellà tindrà prou força per dotar la pàtria d'identitat, dignitat i essència. Cada membre de l'exèrcit passa a assolir la condició de monjo-soldat lloant l'espiritualitat i l'espanyolitat i refusant tot el que sigui estranger. Els contraris a aquest valors seran els traïdors, l'anti-Espanya. I entre els enemics, els pitjors seran, com era d'esperar, els separatistes atès que el seu objectiu principal serà el de destruir la Pàtria —la seva unitat—, parlar una altra llengua i abraçar

10 SIMON, *La Unitat d'Espanya com a valor polític. Una arqueologia intel·lectual*.

una altra bandera. O sigui: atemptar contra la raó d'Estat patriòtica.

Franquisme i Estat dual

El nou Estat franquista és un Estat dual, però no —o no del tot— un Estat profund. La victòria a la Guerra Civil atorga a Francisco Franco (1892-1975) la quota de poder més gran que hagi conegut cap altre governant en la història de l'Estat espanyol. Així comença a gestar-se aquesta dualitat, avantsala de l'Estat profund: privilegis per als vencedors i repressió, càstig i mort per als vençuts.

L'exercici total del poder necessita d'un corpus doctrinal que permeti la justificació teòrica d'un pla d'aniquilació de l'enemic en quatre grans dimensions: la repressió corporal, la restricció de la llibertat, l'espoli econòmic i la humiliació moral.¹¹ Carl Schmitt (1888-1985), el jurista més prestigiós del règim nazi, aportarà valuoses teories que legitimaran l'Estat d'excepció permanent: la de

11 Una obra de referència pel que fa el sistema penal d'excepció del franquisme vegeu PORTILLA, *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*.

La cara B de l'Estat franquista, que en aquest moment de la història política espanyola es pot confondre perfectament amb la A, serà, doncs, una estructura de poder polític autoritari

l'amic/enemic i la del decisionisme polític.¹² No serà l'únic: Karl Larenz (1903-1993), Giovanni Gentile (1875-1944) i Giorgio del Vecchio (1878-1970) seran teòrics del nazisme i del feixisme italià que aportaran fonaments doctrinals a un nacionalsindicalisme espanyol orfe d'intel·lectuals de prestigi.¹³ Luís Legaz Lacambra (1906-1980) en l'àmbit de la Filosofia del Dret, Javier Conde (1908-1974) en el Dret Polític i Juan del Rosal (1908-1973) en el camp del Dret Penal seran els més destacats. José María Pemán (1897-1981), Enrique Suñer (1878-1941) i Wenceslao González Oliveros (1890-1965) esdevindran els cervells de la repressió. Isaías Sánchez Tejerina (1892-1959) en serà el braç executor.

Aquests seran els ideòlegs més destacats —però no els únics— que dissenyaran un pla d'extermini de l'anti-Espanya. Consistirà en bastir una cara B de l'Estat a partir de la submissió a institucions i normes —el que es coneixerà com a dret penal d'autor i no del fet— als considerats rebels que

van defensar la legalitat constitucional republicana enfront dels que van alçar-se militarment per destruir-la. És el que es coneixerà com a «justícia al revés». La cara B de l'Estat, que durant el franquisme mai s'arribarà a ocultar o a enfonsar en les clavegueres del sistema, es caracteritzarà per l'aplicació de la jurisdicció militar assentada en Consells de Guerra sumaríssims, la submissió a una jurisdicció especial mixta —formada per militars franquistes, carlistes i jutges catòlics— que es recolzarà en Comissions de depuració (1936), en processos d'incautació de béns (1937), la Llei de Responsabilitats Polítiques (1939), la Llei de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme (1940) i en la Llei de Seguretat de l'Estat (1941).¹⁴

La cara B de l'Estat franquista, que en aquest moment de la història política espanyola es pot confondre perfectament amb la A, serà, doncs, una estructura de poder polític autoritari concebut a partir d'una interconnexió permanent de diferents tribunals i organismes que participaran de la repressió de tot aquell considerat

enemic. O sigui, tot aquell que no s'hagués adherit a l'alçament del 18 de juliol. Íntimament connectat amb aquesta idea de l'enemic, un altre dels punts cardinals del nou Estat franquista serà la concepció schmittiana de la guerra justa. La intervenció coactiva davant l'enemic republicà, comunista o separatista serà legítima sempre que la decisió sigui presa pel Caudillo. Apareix la teoria del cabdillatge, defensada pels teòrics del tradicionalisme i el falangisme que consideraven que Franco era el salvador del món civilitzat. També és el retorn a la doctrina cristiana i medieval de la croada. Aquesta va ser una de les pretensions de Legaz Lacambra: crear un Estat totalitari des del catolicisme.¹⁵

Avancem en el temps i ens situem en el *tardofranquisme*. Corre el 1957. La principal característica serà el predomini del sector tecnocràtic i opusdeista —la gran majoria cate-dràtics de Dret Administratiu— situat sota la batuta de l'almirall Luis Carrero Blanco (1904-1973). L'objectiu: dissenyar els aparells de l'Estat,

12 SCHMITT, *El concepto de lo político*.

13 ZAFFARONI, *Doctrina Penal Nazi. La dogmática penal alemana entre 1933 y 1945*.

14 PORTILLA, *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*.

15 GELLEGO, *El Evangelio fascista. La formación de la cultura política del franquismo (1930-1950)*.

La burocràcia venia a sumar els dos grans poders d'un executiu: el de decisió política i el d'execució administrativa

el *sottogoverno*. Això implicarà una renovació de les elits polítiques, dels discursos i dels referents ideològics, fins aleshores en mans dels falangistes. I no només això. Com escriu la politòloga Paloma Aguilar (1965), implicarà, també, una progressiva modificació dels referents legitimadors de la dictadura: les celebracions dels XXV Anys de Pau comporten un trànsit d'una legitimitat d'origen a una legitimitat d'exercici.¹⁶ La dreta tecnocràtica estarà formada per juristes proclius a l'autoritarisme, pragmàtics i eclèctics. Presenten un currículum de llarga experiència a l'administració a través dels serveis prestats en «cossos» de l'Estat. El seu principal ideòleg fou Gonzalo Fernández de la Mora (1924-2002), un dels innovadors dels postulats de la dreta tradicional.

El seu projecte nacional no serà cap altre que el de propugnar el desenvolupament econòmic en el marc d'un règim autoritari. S'identifiquen amb la Monarquia «social» de l'alemany Lorenz Von Stein (1815-1890), a la que veuen necessària

per tal d'exercir la mediació entre les diverses classes socials en la recerca d'una finalitat: l'harmonia. No molt lluny d'aquestes posicions se situa un altre dels teòrics: Laureano López Rodó (1920-2000). Els tecnòcrates van funcionar, al llarg de setze anys, com una mena de «partit de notables» que va accedir al poder gràcies a la influència de Carrero Blanco.¹⁷ Formaven part d'aquesta dreta tecnocràtica Navarro Rubio, Ullastres, López Bravo, Villar Palasí, López de Letona, Fontana Codina, Monreal Luque, Barrera de Irimo i Espinosa San Martín. El trànsit de l'era Imperial o blava a la tecnocràtica, significa el pas d'una retòrica imperialista a uns discursos amarats de tècnica jurídic-administrativa i verborrea econòmica.

Serà al 1958 quan es farà realitat la veritable reforma de l'administració. Un text legal fonamental és la Llei de Procediment Administratiu. També ho serà la creació del Centre de Formació i Perfeccionament de Funcionaris. La Llei de Règim Jurídic de les Entitats Estatals Autònomes —deliberadament centralista—, l'aparició de la revista especialitzada

Documentación Jurídica i la celebració de la II Setmana d'Estudis sobre Reforma Administrativa esdevindran textos i esdeveniments que ompliran pàgines de biografies i memòries i no pocs estudis monogràfics destinats a exaltar les reformes de l'Estat administratiu franquista.¹⁸ Manuel Garcia Pelayo (1909-1991) va resumir la intencionalitat d'aquesta dèria legislativa al clàssic *Burocracia i tecnocracia* (1974): la burocràcia venia a sumar els dos grans poders d'un executiu: el de decisió política i el d'execució administrativa. En realitat, tot aquest entramat normatiu era per protegir l'Estat. Crear un Estat dins de l'Estat. O un govern paral·lel dins d'un Estat dual, similar als que havien narrat Ernst Fraenkel (1898-1975) i Franz Neumann (1990-1954)¹⁹ amb relació a l'Alemanya nazi.

¹⁸ Interessa destacar els exemples d'*Estudios en homenaje a Luis Legaz Lacambra* (1960) editat per la Universitat de Santiago de Compostela, *La administración pública y el Estado contemporáneo* (1961) editat per l'Institut de Estudios Políticos, *La administración pública y las transformaciones socioeconómicas* (1963) editat per la Reial Acadèmia de les Ciències Morals i Polítiques i *La reforma administrativa en España. Memoria de siete años de realizaciones* (1964) publicat pel Centre de Formació i Perfeccionament de Funcionaris.

¹⁹ NEUMANN, *Behemoth. Pensamiento y acción en el nacionalsocialismo, 1933-1944*.

¹⁶ AGUILAR, *Memoria y olvido de la Guerra Civil española*.

¹⁷ GONZÁLEZ CUEVAS, «La derecha tecnocrática».

La Transició serà l'excusa per assolir la darrera restauració de la monarquia borbònica

Ocultar-se en les clavegueres del sistema

Mort el dictador, s'enceta un procés de Transició que serà molt diferent al que tractaran d'exaltar els cronistes de l'època. Historiadors com Sophie Baby (1977) o Xavier Casals (1963) han narrat la violència, la sociòloga Marta Rovira (1969) les biografies interessades i experts en història militar han explicat el conspiracionisme que esclata quan la democràcia obliga a les elits franquistes a acceptar el Partit Comunista, els nacionalistes i la descentralització territorial de l'Estat. Javier Pérez Royo (1944) afirmarà que la Transició serà l'excusa per assolir la darrera restauració de la monarquia borbònica. I en aquest context, la cara arbitrària de l'Estat dual —que vetllarà i aconseguirà protegir la raó d'Estat en el text constitucional— s'haurà d'enfonsar en les clavegueres del sistema per subsistir. El *Deep State* espanyol no és res més que la pervivència dels mecanismes de repressió de la dissidència i la protecció de les elits arrelats durant quaranta anys de dictadura.

La gran pregunta a respondre és: com es construeix el *Deep State*?

La resposta fàcil seria dir que a partir d'una mutació de les estructures de poder franquista. Realment ha estat així. Però aprofundirem més en la resposta. Les lògiques de poder franquista s'acaben traspasant a les zones de penombra de les institucions democràtiques, els marcs normatius del règim en els angles morts de l'ordenament jurídic constitucional i la raó d'Estat en els silencis que van presidir la Transició. Posarem exemples. La Llei per a la Reforma Política, que possibilita les primeres eleccions democràtiques —celebrades al juny de 1977—, es dissenya mirant el resultat de les eleccions del 16 febrer de 1936. La victòria de les esquerres en les grans ciutats a partir d'un marc normatiu electoral recolzat en el principi d'igualtat pur, fa que l'esmentada Llei —i el Reial Decret 20/1977 sobre Normes Electorals— subverteixi l'essència democràtica d'unes eleccions lliures i competitives. El debat sobre la conformació de les cambres parlamentàries, que la circumscripció electoral sigui la província —que no té legitimitat democràtica directa, com la tenen les CCAA o els municipis— i que se li assigni un mínim de diputats, implicarà dues grans

conseqüències que s'arrossegaran fins avui: una, que el dret electoral debatut a les Corts franquistes passi intacte a la democràcia sense debat previ. I dues, que la CE —i tota la normativa electoral— toleri allò que Pérez Royo ha denominat desviació calculada del principi d'igualtat.²⁰

Aquesta desviació del principi d'igualtat farà que a la dreta i a l'extrema dreta els sigui menys costós, en temes electorals, aconseguir representació i, en conseqüència, forjar majories. La CE tindrà en compte aquesta realitat aritmètica a l'hora de confeccionar els instruments més importants de l'Estat. Els membres del Consell General del Poder Judicial —article 122—, els magistrats del Tribunal Constitucional —article 159— i la reforma de la Constitució —article 167— requeriran un quòrum de 3/5 parts del Congrés. O el que és el mateix, una majoria de bloqueig en mans de la dreta i de l'extrema dreta que no dubtarà en utilitzar quan l'alta judicatura espanyola —la que depèn dels nomenaments dels dos grans partits— no estigui alineada

²⁰ Vegeu PÉREZ ROYO, *La reforma constitucional inviable*.

En la defensa de la raó d'Estat espanyola, les togues han substituït els uniformes militars, sobretot després del fracàs del darrer cop d'Estat el 28 de febrer de 1981

amb els seus postulats ideològics i partidistes. L'estratègia de la crispació, sumada a la de la politització de la justícia i la judicialització de la política, esdevindrà la línia d'actuació preferida de les elits polítiques conservadores per activar el *Deep State* quan els ressorts de poder judicial —que resten al marge de la democràcia directa i que tenen assignat el monopoli de la interpretació de les lleis i la facultat de dictar mesures provisionals de privació de la llibertat— estiguin en perill.

En la defensa de la raó d'Estat espanyola, les togues han substituït els uniformes militars, sobretot després del fracàs del darrer cop d'Estat; el del 23 de febrer de 1981. Dit d'una altra manera: el cop d'Estat militar s'ha substituït pel colpisme de vellut, molt més tolerable per la ciutadania. No va ser casualitat que l'article 8 de la CE —gairebé idèntic pel que fa al redactat que l'article 37 de la Llei Orgànica de l'Estat de 1967— atorgués a les Forces Armades la defensa de l'ordenament constitucional.²¹ Un article

21 Jordi Solé Tura (1930-2009) va explicar la imposició de l'Exèrcit en la confecció final del redactat de l'art. 8 CE. Vegeu SOLÉ TURA, *Autonomies, federalisme i autodeterminació*.

mai abans vist en el dret constitucional comparat, com ha escrit Juan Ramon Capella (1939) en l'obra col·lectiva *La sombras del sistema constitucional español*. Com tampoc va ser casualitat que davant l'embat del terrorisme basc fos l'Estat profund policial —els GAL— qui emergís de les clavegueres disposat a saltar-se la legalitat per imposar la llei del més fort. O que davant l'avenç dels moviments socials vinculats al 15M i a l'independentisme català, el *Deep State* policial s'hagi hagut de reforçar amb el judicial i el periodisme d'Estat per activar estratègies de guerra híbrida —o *lawfare*— amb l'objectiu d'eliminar la dissidència política.²² L'exèrcit, doncs, ha cedit la seva capacitat subversiva a formes més suaus, que continuen cercant la ruptura de l'ordenament jurídic, però són més tolerades i menys violentes.

Notes a tall de conclusió

El *Deep State* espanyol no és l'únic Estat profund existent al món. Abunda la literatura que ha tractat

22 Vegeu TIRADO, *Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley*; i DEL CLOT, *Lawfare: Judicial Warfare in Spain. The Strategy of Repression Against the Catalan Movement*.

d'explicar l'assassinat dels germans John F. i Robert Kennedy o el de Martin Luther King als EUA a partir de l'existència d'una organització paraestatal o que es confonia amb l'Estat.²³ Inclús l'administració de Richard Nixon entre el 1969 i el 1974 o l'administració de Donald Trump entre el 2016 i el 2020 han estat narrades com el funcionament d'un doble Estat, on la cara B esdevenia una sort de govern invisible.²⁴ El periodisme d'investigació ha arriscat les seves vides per desemmascarar la dictadura de Vladimir Putin (1952) a partir d'un *Deep State* amb omnipresència de sicaris i oligarques vinculats al KGB, amarats d'un relat que exalta el patriotisme, el tradicionalisme i l'ortodòxia.²⁵ Fins i tot, la Itàlia de la *tangentòpolis* —de Giulio Andreotti (1919-2013) i de la lògia Propaganda Due de Licio Gelli (1919-

23 El principal teòric que ha tractat d'argumentar l'existència de defectes estructurals dins dels diferents governs nord-americans és el professor canadenc Peter Dale Scott. Vegeu DALE, *Deep Politics and the Death of JFK*.

24 LOCKER, *Nixon's Gamble. How President's Own Secret Government Destroy His Administration*.

25 BELTON, *Los Hombres de Putin. Cómo el KGB se apoderó de Rusia y se enfrentó a Occidente*; HARDING, *Shadow State. Murder, Mayhem, and Russia's Remaking of the West*.

Aquestes noves formes, però, tenen el mateix objectiu que les violentes: canviar les regles del joc menyspreant-les

2015)— ha estat explicada com un Estat dins d'un Estat.²⁶ No han faltat estudiosos com Olivier Dard (1957), de la Universitat de la Sorbona, que han vist en *Siècle*, el club més influent de França, una estructura de poder elitista que opera a l'ombra però que esdevé decisiva en el nomenament d'alts càrrecs polítics.²⁷

Steven Levitsky (1968) i Daniel Ziblatt (1972) escriuen que les noves formes de subversió de les democràcies ja no són violentes. La ciutadania no veu avions sobrevolant amenaçant les institucions, ni carabines d'assalt apuntant a líders polítics. No cauen bombes, ni es disparen ràfegues de fusell. Aquestes noves formes, però, tenen el mateix objectiu que les violentes: canviar les regles del joc menyspreant-les. «Una de les grans ironies —escriuen Levitsky i Ziblat— de per què moren les democràcies és que la defensa en si de la democràcia s'esgrimeix com a pretext per a la seva subversió».²⁸

Aquesta és la gran paradoxa: el *Deep State* actua mogut per una raó d'Estat que, segons criteris d'oportunitat política que es confonen amb la pròpia supervivència de les elits que en formen part, mereix ser defensada al marge de l'ordenament jurídic en nom de la Constitució. ■

26 TURONE, *Italia oculta. Terror contra democracia*.

27 DARD, *La synarchie. Le mythe du complot permanent*. Perrin: Tempus. I, més concretament, vegeu DARD, «Le Siècle: Un symbole icónique y controvertido del 'Estado profundo' [Deep State]».

28 LEVITSKY; ZIBLATT, *Cómo mueren las democracias*.

■ Bibliografia

AGUILAR, Paloma. *Memoria y olvido de la Guerra Civil española*. Madrid: Alianza Editorial, 1996.

BELTON, Catherine. *Los Hombres de Putin. Cómo el KGB se apoderó de Rusia y se enfrentó a Occidente*. Barcelona: Península, 2020.

CARDONA, Gabriel. *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil*. Madrid: Siglo XXI editores, 1983.

DALE, Peter. *Deep Politics and the Death of JFK*. University of California Press, 1996.

DARD, Olivier. *La synarchie. Le mythe du complot permanent*. Perrin: Tempus, 2012.

DARD, Olivier. «Le Siècle: Un símbolo icónico y controvertido del "Estado profundo" [Deep State]». A MONIER, Frédéric (et al). *Las sombras de la transparencia. Secreto, corrupción y "Estado profundo" en la Europa contemporánea*. Granada: Comares, pàg. 233-241, 2022.

DEL CLOT, Damià. *Lawfare: Judicial Warfare in Spain. The Strategy of Repression Against the Catalan Movement*. Liverpool: Liverpool University Press, 2023.

FRAENKEL, Ernst. *El Estado dual. Contribución a la teoría de la dictadura*. Madrid: Trotta, 2022.

GELLEGO, Ferran. *El Evangelio fascista. La formación de la cultura política del franquismo (1930-1950)*. Barcelona: Crítica, 2014.

GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro C. «La derecha tecnocrática». A *Historia y Política*, núm. 18, juliol-desembre, pàg. 34, 2007.

HARDING, Luke. *Shadow State. Murder, Mayhem, and Russia's Remaking of the West*. Londres: Faber and Faber, 2020.

CORTS ESPANYOLES. «Llei 1/1977, de 4 de gener, per a la Reforma Política» [en línia]. A *BOE*, de 8 de gener de 1977. Disponible a: <www.boe.es>.

CORTS ESPANYOLES. «Llei 9/1968, de 5 d'abril, sobre Secrets Oficials de l'Estat» [en línia]. A *BOE*, de 6 d'abril de 1968. Disponible a: <www.boe.es>.

LEVITSKY, Steven; ZIBLATT, Daniel. *Cómo mueren las democracias*. Barcelona: Ariel, 2018.

LLEIXÀ, Joaquim. *Cien años de militarismo en España*. Barcelona: Anagrama, 1985.

LOCKER, Ray. *Nixon's Gamble. How President's Own Secret Government Destroy His Administration*. Connecticut: Lyons Press, 2015.

NEUMANN, Franz. *Behemoth. Pensamiento y acción en el nacionalsocialismo, 1933-1944*. Barcelona: Anthropos, 2014.

PÉREZ ROYO, Javier. *La reforma constitucional inviable*. Madrid: Catarata, 2015.

PORTILLA, Guillermo. *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*. Madrid: Dykinson, 2022.

PRESTON, Paul. *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*. Barcelona: Editorial Base, 2011.

SIMON, Antoni. *La Unitat d'Espanya com a valor polític. Una arqueologia intel·lectual*. València: Afers, 2022.

SCHMITT, Carl. *El concepto de lo político*. Madrid: Alianza Editorial, 1999.

SOLÉ TURA, Jordi. *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: Laie, pàg. 82, 1987.

TIRADO, Arantxa. *Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley*. Tres Cantos: Akal, 2021.

TURONE, Giuliano. *Italia oculta. Terror contra democracia*. Madrid: Trotta, 2019.

ZAFFARONI, Raul. *Doctrina Penal Nazi. La dogmática penal alemana entre 1933 y 1945*. València: Tirant lo Blanch, 2017.